

FRI-229-1-LLSHP(S)-03

ANTON PAN – FROM SLIVEN TO BUCHAREST¹³

Assist. Prof. Silvia Angelova, PhD

Department of Technical and Natural Sciences, Silistra Branch,

“Angel Kanchev” University of Ruse

Tel.: +359 885 727978

E-mail: sangelova@uni-ruse.bg

Abstract: The paper reviews the personality of Anton Pann - one of the three founders of the modern Romanian language was born in Sliven, Bulgaria, but as fate would have it, he remains in history as a famous Romanian composer, poet and publisher. Unknown to many of today's Bulgarians, he is a bright representative of Romanian culture with his many talents - poet, teacher of religious music, folklorist, publicist, ethnographer, singer, author of music textbooks. In addition, he worked as a typographer and teacher and was a tireless collector of "world" songs. He composed the music for the Romanian national anthem. Although they were not contemporaries, Mihai Eminescu, Romania's national poet, called him "Cinderella's son, wise as a proverb", in gratitude for enriching Romanian culture. Clerics, for example, emphasize Pann's merit in the "Romanization" of church chants.

The sources of Anton Pann's work are extremely diverse. Apart from the collection of proverbs and stories from the mouth of the peasant, he collected material from the slums of the cities and contributed scholarly sources, old manuscripts of popular books in circulation in Romania at the beginning of the century, collections of maxims, Aesop's fables and more.

Keywords: Anton Pan, Sliven, Romania, rich literary and musical creativity, cultural merits, appreciation

ВЪВЕДЕНИЕ

Името на Антон Пан се свързва основно с Ръмнику Вълча, Румъния, градът, в който той е бил учител по музика и църковен певец. Но за малцина е известно, че той е роден през 1796 - 1798 г. в **Сливен**, на левия бряг на река Тунджа, в границите на Османската империя, под съвсем друго име - с българското Антон Иванов или с османското презиме Антон Йоан Камбуроглу. Източниците за изначалната биография на многоликия румънски просветител (писател, композитор, фолклорист, родоначалник на румънската музикална фолклористика) с български произход са доста оскъдни. Известно е, че напуска родния Сливен 15-годишен, след като семейството му е пленено и заселено в Бесарабия по време на руско-турската война (1806 – 1812). Мести се в Букурещ през 1810 г., а през 1821 г. се заселва в Брашов¹⁴. При преместването си във Влашко, Антон Йоан Камбуроглу променя фамилията си на Пан (Пану) и става известен с нея. За родителите му се знае, че майка му Томаида (умира през 1883 г.) е гъркиня, а баща му, Пантолеон или Панталеон Петров („някакъв си Панделе или Пантелимон“, както свидетелства едно проучване на Тудор Виану¹⁵) е румънец от Кишинев. Смятало се е така, защото през Руско-турската война (1806-1812 г.) семейството напуска Сливен и заминава за Кишинев, където се предполагало, че има роднини. Според други версии за произхода на бащата той е бил македонец или циганин, тъй като се е занимавал с бакърджийство. Според изследователя Джодже Калинеску¹⁶ Антон Пан знаел толкова добре румънски език, защото баща му бил от румънски произход.

Важно доказателство за българския произход на Антон Пан е открито от проф. д.изк.н. Стефан Хърков, работейки с архива на родения в Сливен композитор Мишо Тодоров (1890-1967). В своите автобиографични бележки Мишо Тодоров е написал: „Сестрата на баща ми (по мъж поп Никола Панова) беше блага и добра жена. Нейният мъж поп Никола Панов е

¹³ Докладът е представен пред секция „Езикознание, литературознание, история и философия“ на 63-тата научна конференция на Русенския университет „Ангел Кънчев“ и Съюза на учените-Русе на 18 октомври 2024 година с оригинално заглавие на български език: **АНТОН ПАН – ОТ СЛИВЕН ДО БУКУРЕЩ**

¹⁴ [Антон Пан – Уикипедия](#)

¹⁵ Виану, Т. Румънски писатели, том I, с. 1-30

¹⁶ Калинеску, Дж. История на румънската литература от нейния произход до настоящето”

имал брат или братовчед (не зная точно), който като младеж отива в Румъния – там се заселва и остава завинаги. Същият по-късно е известен румънски поет под името Антон Пану.¹⁷

Антон Пан не се връща в поробена България, а се установява във Влашко, където намира добра среда за своя живот и както става ясно – за своето културно и музикално развитие. В чуждата земя, станала вече негова втора родина, природните му дарби се разгръщат, а творчеството му оставя трайна следа в румънската култура.¹⁸

ИЗЛОЖЕНИЕ

Културното изразстване на Антон Пан в Румъния е разнопосочно и се простира в широк времеви период и различни местоположения. Творческият му път следва траекторията:

- **Кишинев** (там на 10-годишна възраст влиза в хора на голямата църква на това населено място, където остава до 1812 г. Тук фигурира под името Антоний Пантелимонович Петров, научава руски и утвърждава призванието си да стане псалтир);

- **Букурещ** (през зимата на 1812 г. пристига тук с майка си. Беден и необразован, влиза сред местните жители, благодарение на гласа си, първо като енорийски свещеник в църквата „Олар“ и певец П (dephtherium) в църквата „Ку Свинц“ на Каля Мошилор. Също тогава става ученик на гръцкия учител Дионисий Фотино. Така, нетърпелив да обогати знанията си, той се записва „като слушател“ в „музикалното училище“, открито от Фотино, „ерудирани писател и музикален композитор“, перфектен познавач на ориенталската музика). Тук той също учи печатарския занаят, в печатницата на даскал Петру Ефесиул, а през 1819 г. става „директор“ на печатницата и отпечатва за първи път един Аксион¹⁹ на румънски език, който, за съжаление, не е запазен в нито едно копие. По-късно, през 1830 г. е назначен за учител в националните музикални училища в Букурещ, повод, по който приема името Антон Пан.

През 1820 г., само на 23 години, Антон Пан е назначен от Негово Светейшество митрополита Дионисий в комисията за превод на църковни песнопения от гръцки на румънски, използвайки новата семиология, доказателство, че е станал добре известно име в животът на църковната музика от тази епоха.

В Букурещ е и, след известен период на пребиваване в Брашов, през пролетта на 1822 г. Там, Антон Пан продължава своята дейност по превеждане на църковни песни.

През 1823 г. той става учител по псалт в училището за църковно пеене при моста Могошоая (днес Каля Викторией).

- **Брашов** (през 1821 г. намира убежище в Брашов, следвайки модела на болярите, приютявайки се близо до църквата „Св. Николае дин Шкеи“, където пее от пейките, разположени вляво и вдясно на църквата.

- **Ръмнику-Вълча** (първият етап на престоя му тук е кратък и включва периода 1826-1828, когато работи като „учител по музика“ в училището, близо до Епархията на Ръмнику и певец в църквата „Буна Вестире“ в този град). През тези години Антон Пан живее в сградата на ул. „Щирбей Вода“ (днес Мемориален музей „Антон Пан“), разположена по онова време в покрайнините на града, на пътя на Кеи и па Олънеш. Това е най-старата сграда в Ръмнику-Вълча, която все още пази изчистения румънски стил на строителство, със спецификата на района на Вълча.

В рамките на епископската си дейност Антон Пан следва основната цел романизация и модернизация на църковната музика. Това проличава от написаните от него ръкописи, състоящи се от песнопения, специфични за православния култ: полиелеврии, аксиони, доксологии. В същото време преподава уроци по музика на монахините от манастирите „Динтр-ун Лемн“ и „Сурпателе“.

¹⁷ <https://telegraph.bg/telegraphplus/anton-pan-talantyt-ot-sliven-kojto-napisa-muzikata-na-rumynskiiia-himn-216633>

¹⁸ <https://telegraph.bg/telegraphplus/anton-pan-talantyt-ot-sliven-kojto-napisa-muzikata-na-rumynskiiia-himn-216633>

¹⁹ Аксион = солунски вестник

Печата много книги с религиозно и светско съдържание, както и книги, съдържащи песни от света (*Poesii deosebite sau cântece de lume*, 1831) и произведения с поучителен характер, а по-късно и книги с политическо съдържание.

Със сигурност обаче най-важната роля на Антон Пан е събирането на румънски фолклор и записването на произведенията за широката публика.

Цялото му творчество представлява връзка между Изтока и Запада.

Добре запознат с народното творчество от Балканите, Антон Пан успява да го съчетае и култивира с румънската литература. Той е на границата между балканизма и източната духовност, като е свързан както със стария свят - фанариотския, така и с новия - романтичния. С проверка на народните книги, които събира и обработва, той се приобщава към традицията на римуванияте хроники, но и към народните разказвачи от 18 век.

В Румъния наричат Антон Пан „съвършен балканец“. Невероятен музикант-фолклорист - истински човек-оркестър, страстен колекционер на фолклор. Представа човешките страсти чрез поговорки на балканските народи²⁰, адаптира популярни книги с хумор и чар (*Năzdrăvăniile lui Nastratin Hoge* („Щуротиите на Настрадаин Ходжа“), *Halima*, *Archirie i Anadam*, *Noul Erotocrit* и др.), съчинява музикални граматички, но също и календари или звездни песни, компилира колекции от притчи, анекдоти и басни по най-разнообразни формули, достигащи кулминация в стихосложените морални разкази от „*Povestea vorbei*“ („Приказка за речта“) („от света събрани и обратно на света дадени“).

Книгата „*Năzdrăvăniile lui Nastratin Hoge*“ е комбинация от хумор, народна мъдрост и социална критика, майсторски илюстрираща как историите и анекдотите могат да бъдат използвани за предаване на морални уроци и за критика на обществото. Тя е пълна със забавни и поучителни случки, в които Настрадаин Ходжа винаги намира интелигентно решение на своите проблеми. Историите илюстрират неговата мъдрост и проникателност, дават на читателите забавна представа за живота и за това как може да се подходи към предизвикателствата. Авторът използва анекдотите за Настрадаин Ходжа като извор за създаване на нови художествени произведения в румънската литература.

Произведението е и социален коментар за съответните времена и насърчава необходимостта от промяна и социално съзнание.

Историята започва със запознаване с главния герой, мъдрец и съветник от селския свят, който, макар и на пръв поглед прост, винаги успява да се подхлъзне в сложни ситуации и да намери гениални решения на проблемите си.

Всяка глава от книгата разказва нова случка от живота на Настрадаин, който често попада в комични и абсурдни ситуации. Той използва мъдрите си думи и способността си да обръща нещата в своя полза, за да се измъкне от неприятностите. Например в една от историите Настрадаин Ходжа среща разбойник, който го заплашва с нож. Настрадаин обаче успява да убеди разбойника да се откаже от плановите си за грабеж, като му казва, че има тайна за злато, което се превръща в камък, ако бъде докоснато от лоши хора. Разбойникът, уплашен, бяга и оставя Настрадаин в безопасност.

В друга история Настрадаин Ходжа е обвинен в кражба и е изправен пред съдията. Въпреки че доказателствата срещу него изглеждат ясни, Настрадаин успява да убеди присъстващите, че не може да бъде крадец, тъй като според законите на природата човек не може да открадне неща, които вече има в джоба си. Тази на пръв поглед абсурдна логика го освобождава от обвиненията.

Най-важните теми в това произведение на Антон Пан са: хуморът и иронията: Книгата е известна с изтънчения си хумор и майсторска ирония. Авторът използва хумора, за да подчертае лицемерието и абсурда на обществото, в което е живял, но и за да предостави комична гледна точка към живота и човешкото състояние; народната мъдрост и моралните учения: чрез героя си авторът извежда на преден план аспекти като справедливост, морална коректност, мъдрост и последствията от нашите действия. Всяка история съдържа морален

²⁰ Станчева, Р. Йон Лука Караджале, „свой“ или „чужд“.

урок и насърчава етичните ценности, като дава възможност на читателя да разсъждава върху собственото си поведение и избор; социалната сатира и критика на институциите: Книгата сатирично критикува различни аспекти на обществото, включително държавни, религиозни и социални институции. Чрез образа на Настрадаин Ходжа авторът изразява своите възгледи и недоволство от несправедливостите и корупцията, които доминират в обществото по негово време.

В „Povestea vorbeii“ Антон Пан, със своята ерудиция, свободно надгражда в рамките на народната култура. Това е стихосложна антология, комедия на чистите думи и същевременно цялостна човешка комедия. Тук се откриват всички характерни черти на литературата на Пан: способността да се дефинират морални типологии, пластичното, конкретно улавяне на основните данни на индивидуалния портрет, острото критично наблюдение, умерен морал, афористична наука, хумор, и преди всичко удоволствието от играта с думи, с безброй значения, с многоцветно богатство. Смяната на ритъма, неочакваните вътрешни рими, пронизващите, но хармонизирани словесни багри разкриват автора като един съвършен художник.

В същото произведение Антон Пан се вслушва в гласа на низшите, той събира песни и философии от хората, които с няколко думи изразяват житейски опит и осъждането на хората, включително морални учения и съвети. Сборникът е написан в привлекателен, жив дух и с множество изрази, специфични за популярната реч.

За „Povestea vorbeii“ Николае Манулеску казва, че „е верига от паремиологични изрази, последвани от стихотворни анекдоти, по темата за глупостта, пиянството, грешките, морала и др. Уводът към първа глава вече подсказва майсторството, което е лекотата на говорене с поговорки, преминавайки от една към друга, с ловкост“.

Друго високо постижение за Антон Пан е композирането на музиката на националния химна на Румъния. На 29 юли 1848 г., на церемония, организирана по повод на победата на националната революция, в градския парк „Завой“ на Ръмнику-Вълча за първи път прозвучава песента "Deșteaptă-te, române!" („Събуди се, румънце“) по текст на Андрей Мурешану. Тази песен става национален химн на страната след свалянето на режима на Николае Чаушеску през декември 1989 г.

В края на доклада е редно да отбележа и още една важна връзка на Антон Пан с България, а именно това, че през 1824 г. спомага за отпечатването на „Рибния буквар“ на д-р Петър Берон. В Брашов, заедно с други заможни българи, основават филологическо дружество и спомагат за отпечатването и на други важни за българското образование книги. В музея към църквата „Св. Николай“ в Брашов, където се помещава първото румънско светско училище с главен учител в него Антон Пан, е изложена печатната преса, с която за 2 години е отпечатан текста на „Рибния буквар“. Интересен факт е, че Първото румънско училище е национален литературен музей в Брашов, намира се в Българския квартал.

За всички свои заслуги Антон Пан е признат от много от румънските литературни критици и творци за един от тримата основоположници на модерния румънски език, знаменит музикален педагог, радетел за отделяне на фанариотското влияние от румънската култура. Националният поет на Румъния, Михай Еминеску го нарича „Пан, синът на Пепеляшка, мъдър като пословица“ („Pann, finul Pepei, cel istet ca un proverb“) ²¹. Джордже Калинеску нарича текста на химна „Римска марсилеза“, а Антон Пан, чийто композитор е, той смята за „онзи румънски Руже дьо Лил“, сравнявайки го с Клод Жозеф Руже дьо Лил (1760-1836), френският офицер, който композира Марсилеза, химнът на Френската революция през 1789 г. Други изследователи го сравняват с Йон Крянга или Йон Лука Караджиале: „Чрез класицизма, чрез мъдростта и здравия разум, чрез ерудицията и веселието, чрез фолклора, Антон Пан е предшественик на Крянга. Но Пан е балканец. Парадоксално, но не Йон Крянга от Хумулеш предшества „учителят по пеене“, а в

²¹ Еминеску, М. в стихотворението „Епигоните“

типологична линия, левантийския Караджиале. Любимите герои на Пан са почитени граждани, собственици, търговци като жупан Думитраке“.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Автентичен творец за времето си и енциклопедична личност, виден член на православния църковен свят Антон Пан без съмнение е една от видните фигури на румънската култура от първата половина на 19 век. Творчеството му, в което сатирата е съчетана с поучителни акценти, е с несъмнена стойност. Остава и в историята като един от най-изобретателните румънски писатели по отношение на лексиката си, инстинктивен комик на словото.

Антон Пан умира на 3 ноември 1854 г. Погребан е в църквата „Sfântul Stelian“ (Lucaci) в **Букурещ**, близо до дома си.

REFERENCES

- Anghel, P., 100 cei mai mari scriitori români: Anton Pann, Editura Lider, 2003.
- Călinescu, G., Istoria Literaturii Române de la origini până în prezent, ediția. a II-a, Editura Minerva, București, 1982, p. 218;
- Mohanu, C., Anton Pann – între spiritul balcanic și mirajul Europei, Editura Ager, București, 2005
- Pann, Ant., O sută și una de poezii, antologie, prefață, notă biobibliografică și selecția reperelor critice de Delia Muntean, Editura Academiei Române, București, 2021
- Simion, E., Dimineața poezilor. Eсеu despre începuturile poeziei române, Editura Cartea Românească, București, 1980, pp. 368–424
- Teodorescu, G. Dem., Operele lui Anton Pann, 1891; idem, Viata si activitatea lui Anton Pann, 1893
- Vianu, T., Scriitori români, Vol I, Editura Minerva, București, 1970, p.1-30, 304-306
- https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%BD_%D0%9F%D0%B0%D0%BD
- https://ro.wikisource.org/wiki/N%C4%83zdr%C4%83v%C4%83niile_lui_Nastratin_Hogea_Povestea_vorbei_-_Wikisource